

Een intensief gemaaid tuingazon kan tijdens MaaiMeiNiet tot bloei komen en tijdelijk voedsel voor insecten leveren. Plantensoorten zoals madeliefje gedijen echter bij intensief maaibeheer en zullen verdwijnen als het intensieve beheer verdwijnt.

foto: Anthonie Stip

Waarom dogma's natuur niet helpen Kanttekeningen bij MaaiMeiNiet

MaaiMeiNiet is een publiekscampagne om in de maand mei gazons niet te maaien en zo de biodiversiteit te stimuleren. De campagne is ontstaan in het Verenigd Koninkrijk, waaide over naar België en werd in 2022 ook in Nederland gelanceerd. De Vlinderstichting doet nadrukkelijk niet mee, omdat biodiversiteitsherstel in de openbare ruimte gebaat is bij kennis en maatwerk en niet bij dogma's. MaaiMeiNiet leidt in de praktijk tot minder draagvlak voor ecologisch beheer.

— Anthonie Stip (De Vlinderstichting)

> Het idee is simpel: MaaiMeiNiet moet een tuinbezitter verleiden om de gazonmaaier een maand lang niet te gebruiken. Het gazon komt tot bloei en de bloemen leveren voedsel voor

insecten zoals bijen en vlinders. Tot zover niks aan de hand. Maar dan wordt het juni en wat dan? Dan 'mag' je weer maaien en dat gebeurt dan ook met verve. Het resultaat is in juni toch weer gemaaid tuingazon. En omdat 15 juni in Nederland een magische datumgrens is voor het beheer van waterkeringen, graslanden en natuurterreinen vanwege het vermeend aflopen van het broedseizoen, is de groenblauwe dooradering van Nederland in de loop van juni op grote schaal gemaaid. Weg schuilplekken, voedsel en mogelijkheid tot voortplanting voor vogels, insecten en andere fauna. Niet alleen in tuinen, maar overal in de stad en het buitengebied.

De organisatie van MaaiMeiNiet vraagt gemeenten, provincies en waterschappen om aan te haken bij de campagne. Sympathiek, zou je denken. De vraag is of dat planten en dieren helpt. Het beheer van een tuingazon is andere koek dan het beheer van een berm of watergang. Wat centraal zou moeten staan in het beheer van onze openbare ruimte is de ecologische kwaliteit, binnen de kaders van veiligheid en wetgeving. Aangezien

Nederland rijk is aan diverse landschappen, ziet die ecologische kwaliteit er van plek tot plek verschillend uit en dient het beheer op deze variatie afgestemd te zijn. Verderop in dit artikel meer hierover. Eerst bespreken we het beheer van grazige vegetaties in de openbare ruimte.

Mensen maken het verschil

Grofweg zijn er twee manieren om het beheer van de openbare ruimte te organiseren. De inzet van eigen personeel en eigen machines was voor gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders lange tijd gemeengoed, maar inmiddels wordt het werk veelal aanbesteed en dus uitbesteed. Aannemers en andere partijen kunnen zich inschrijven en (vaak) krijgt de goedkoopste of (steeds meer) de beste inschrijver de opdracht. Gelukkig vraagt een groeiend aantal overheden in de aanbesteding om aantoonbare kwaliteit voor de uitvoering van ecologisch beheer. Of geven ze hun eigen dienst instructies mee om deze ecologische kwaliteit te behalen. Een combinatie van ecologische kwaliteitseisen in de aanbesteding én personeel met kennis van zaken werkt het beste.

om te maaien, dan is de absurditeit van een maand niet maaien direct helder. Een grazer eet onder normale omstandigheden niet alle natuurlijke voedingsbronnen die tot zijn beschikking staan, tegelijk op. De essentie van maaibeheer zit daarom in de fasering in ruimte en tijd, niet in het overal achterwege laten van maaibeheer gedurende een periode van het jaar. Faseren, faseren, faseren is dan ook het credo.

Hoe wordt dan ecologische kwaliteit bereikt via beheer van de openbare ruimte? Daarvoor staan we eerst stil bij de gevolgen van twee urgente problemen: klimaatverandering en een overmatige stikstofdepositie. Zachte winters, warme voorjaren en warme najaren verlengen het groeiseizoen van planten. Vooral grassen kunnen van deze veranderende omstandigheden profiteren. Engels raaigras bijvoorbeeld versnelt de groei stevig bij temperaturen van >5°C, terwijl bijvoorbeeld witte klaver pas kan groeien bij >10°C. Veel kruiden gaan bovendien, gestuurd door daglengte, in winterrust. Dit heeft tot gevolg dat grassen in een zachte winter kunnen doorgroeien, terwijl kruiden dat veel minder doen. Na een zachte winter zijn de gevolgen in het voorjaar goed zichtbaar: stevige graspollen staan er fris bij, terwijl ze licht en ruimte wegnemen van kruiden die pas net beginnen met groeien. Een tweede actualiteit maakt het er niet beter op: een overvloed aan stikstof, afkomstig uit industrie, landbouw en ver-

keer. Stikstofoxiden en ammoniak worden in de bodem omgezet tot onder meer nitraat, een voedingsstof voor planten. Dit leidt ertoe dat planten die met een grote hoeveelheid voedingsstoffen kunnen omgaan in een vegetatie de overhand krijgen, ten koste van planten die hier niet of veel minder goed mee om kunnen gaan. Het lijkt erop dat concurrentie om licht een belangrijke factor is in dit samenspel. Snelle groeiers ont nemen andere plantensoorten letterlijk het levenslicht. Klimaatverandering en overmatige stikstofdepositie versterken elkaars effect.

Meebewegen met de omstandigheden

Als het beheer van onze openbare ruimte niet meebeweegt met deze ontwikkelingen, dreigt het herstel van leefgemeenschappen van planten en dieren de komende jaren nog verder achterop te raken. Het uitsluiten van methoden uit de gereedschapskist van het ecologisch groenbeheer, zoals MaaiMeiNiet beoogt, is daarom geen goede ontwikkeling. Voorjaarsmaaien kan op sommige voedselrijke of vergraste locaties juist leiden tot een impuls voor de vegetatie en bijbehorende fauna, mits gefaseerd uitgevoerd, omdat de vegetatie tijdens de voorjaarsgroei relatief veel voedingsstoffen bevat. Als de vegetatie aan het begin van het groeiseizoen gefaseerd wordt gemaaid en afgevoerd, gaat dit vergrassing tegen en wordt de kruidenrijkdom gestimuleerd.

Op beide punten biedt MaaiMeiNiet echter geen soelaas en dat blijft niet zonder gevolgen. Door de contacten van De Vlinderstichting in het ecologisch groenbeheer, horen onze medewerkers hoe MaaiMeiNiet in de groenbeheerpraktijk beperkend kan uitwerken. Twee voorbeelden. Een aannemer krijgt op een bouwvergadering van de opdrachtgever te horen 'wij doen mee aan MaaiMeiNiet en er wordt in mei dus niet gemaaid', ondanks afspraken over maatwerkbeheer om de doelen van de opdrachtgever te behalen, inclusief het op sommige stukken maaien in mei. Machinisten van maaimachines krijgen soms te maken met boze bewoners omdat 'je in mei niet mag maaien' en 'je de biodiversiteit kapot maait'. Ondanks goede bedoelingen draagt MaaiMeiNiet op deze manier niet bij aan het draagvlak voor ecologisch beheer. De vraag is gerechtvaardigd: wordt hiermee bereikt wat we als maatschappij beogen? Gaat dit het biodiversiteitsherstel verder helpen? En vooral: hoe kan het dan wel?

Maaien als vervanging van begrazing

Allereerst is het goed te beseffen waarom we in de openbare ruimte maaien. Ecologisch gezien is maaibeheer een vervanging van begrazing door (grote) dieren. Wilde paarden, oerrunderen, wisenten en andere grote grazers kwamen lang geleden in onze contreien voor. Veel van die dieren komen door menselijke invloed niet meer in onze ecosystemen voor, al lopen in sommige natuurgebieden wel enkele vervangers rond. Is begrazing zoals dieren dat doen het vertrekpunt

foto: Kars Velling

Een trekkerchauffeur met oog voor ecologisch beheer kan het verschil maken.

Ecologisch beheer met Kleurkeur

De Vlinderstichting en Groenkeur ontwikkelden een bruikbaar instrument voor ecologisch beheer voor bermen, dijken en ander openbaar groen: het Kleurkeur. Dit keurmerk voor aannemers bevat heldere eisen om ecologisch beheer inhoud te geven en te laten slagen. Gefaseerd beheer, vakmanschap en maatwerk zijn cruciale aspecten. Het is een instrument om biodiversiteitsverlies in de openbare ruimte om te buigen naar biodiversiteitsherstel. De Vlinderstichting geeft cursussen voor het ecologisch beheer aan aannemers en opdrachtgevers. Juist de mensen op de machine kunnen het verschil maken bij ecologisch beheer als ze weten wat ze doen. Inmiddels zijn ruim 1800 mensen opgeleid, waaronder veel mensen op de machine, en zijn 44 aannemersbedrijven gecertificeerd. In 2022 werd in 36 aanbestedingen voor het beheer van bermen, dijken en spoortaluds om het Kleurkeur gevraagd. Medio 2023 komt er een uitbreiding beschikbaar, waarin het ecologisch beheer van oevers en watergangen is opgenomen.

MaiMeiNiet in watergangen

— Paul Hendriks (waterschap Hunze en Aa's)

In Nederland liggen 330.000 kilometer aan sloten en 6500 kilometer aan vaarten en kanalen. Elke watergang heeft aan beide zijden een oever: vlak of steil en begroeid of beschoeid. Wat zou er gebeuren als we daar in mei niet maaien, zoals MaiMeiNiet beoogt? Watergangen groeien vaak snel dicht bij de huidige waterkwaliteit. Vertraagd afvoeren van water wordt steeds belangrijker. Maar ook in mei vallen regelmatig zware buien. Als dit water niet weg kan in dichtbegroeide sloten, zal er wateroverlast ontstaan. Dit betekent niet dat watergangen per se helemaal gemaaid moeten worden. Door gefaseerd te maaien is er ruimte voor natuur én toekomstige wateropgaven. Er ontstaat dan een gevarieerd begroeide watergang, waarin veel soorten planten en dieren een plek vinden. Als watergangen niet beheerd worden en helemaal dichtgroeien, neemt het aantal soorten juist af. Wordt er in dichtgroeide sloten na mei gemaaid, dan ontstaat er een ecologische val. Met de begroeiing worden vissen en andere waterdieren op de kant geschept. Ze kunnen dan niet gemakkelijk vluchten in de dichte begroeiing. Net als in het grasland is het beheer van een watergang dus gebaat bij gefaseerd beheer in ruimte en tijd.

Wat is een gunstig maaitijdstip?

Alleen al in Nederland leven meer dan 19.244 verschillende soorten insecten en tenminste 1.524 soorten zaadplanten. Er is geen enkele berm of groenstrook die ze allemaal herbergt, maar de diversiteit is enorm. Daarom is het goed ons te realiseren dat elk maaitijdstip wel voor één of meer organismen ongunstig is. Het vertrekpunt dient dan ook te zijn om uit te gaan van de lokale omstandigheden in de bodem en het landschap, de flora en fauna, maar ook omgevingsvariabelen zoals schaduw, vochtbeschikbaarheid en expositie. Die bepalen welk tijdstip voor een locatie goed uitpakt. Een veel door de zon beschenen terreindeel is eerder aan een maaibeurt toe dan een beschaduwde deel. Een zuidhelling van een dijk ook eerder dan een noordhelling. Op voedselarme gronden is meestal één maaibeurt per jaar voldoende, terwijl voedselrijke gronden meestal tenminste twee maaibeurten per jaar behoeven. Hiermee moeten we wel flexibel omgaan en meebewegen met het actuele groeiseizoen. Bo-

vendien, indachtig aan de grazers, is het gefaseerd uitvoeren van beheer essentieel. Daarbij blijven er altijd terreindelen over waar de ontwikkeling van ongewervelden door kan gaan, de planten blijven groeien en bloeien en schuilplaatsen intact blijven. Bij elke maaibeurt dient tenminste 15 à 30 procent van het areaal op kleine schaal te blijven overstaan, ook in de laatste maaibeurt van een jaar. De overstaande delen dienen maximaal 500 meter uit elkaar te liggen en als dat praktisch haalbaar is liefst 50 tot 100 meter. Zo zijn gemaaide terreindelen overbrugbaar voor bijvoorbeeld voedselzoekende wilde bijen. Uiteraard geldt dat bijzondere omstandigheden, zoals specifieke flora of een bijzondere paddenstoelengemeenschap, kunnen vragen om afwijking van deze normen. Blijf altijd kijken en nadenken. Het ecologische vakmanschap dient centraal te staan.

Ecologisch vakmanschap

Al met al vereist een goede uitvoering van het ecologische beheer veel specialistische kennis

over landschappen, soorten en beheermaatregelen. En dat ligt niet in ieders bereik, hoewel een ecologische opleiding en praktijkervaring veel kunnen betekenen. Het is de taak van ecologen en andere kenners van natuur om die specialistische kennis te vertalen naar handvatten waarmee een machinist, trekkerchauffeur en andere betrokkenen bij het beheer van onze openbare ruimte uit de voeten kunnen. Wanneer groenbeheerders, terreinbeheerders, waterschappen, provincies en gemeenten de handen ineen slaan en gezamenlijk écht werk maken van ecologisch beheer en daarbij de dogma's en individuele belangen weten te overstijgen, maken we een substantieel verschil voor natuur. Het adagium blijft: faseren, faseren, faseren. En goed blijven kijken en meebewegen met wat er buiten gebeurt. De tijd is er rijp voor.

anthonie.stip@vlinderstichting.nl

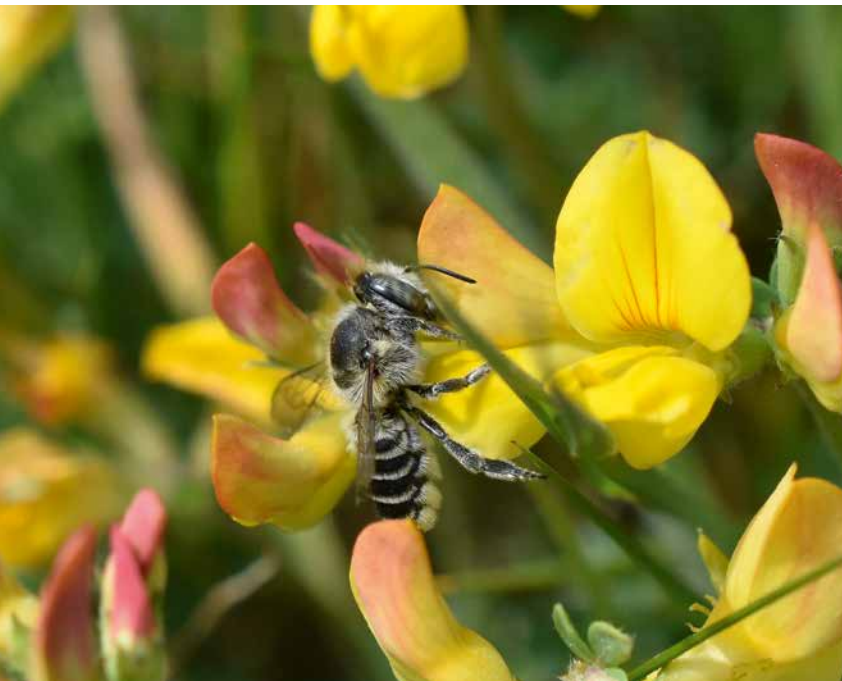

foto: Antonie Stip

Een zilveren fluitje, een zeldzame bijensoort van de kust, foeragerend op rolklaver op een gefaseerd gemaaid dijk. Kleinschalig laten overstaan van de vegetatie zorgt ervoor dat deze bijensoort kan blijven leven, ondanks uitgevoerd maaibeheer.

Een langer groeiseizoen en een overmaat aan stikstof versterken de concurrentie om licht tussen grassen en kruiden. In dit voorjaarsgrasland kunnen de kruiden de grassen bijbenen en is een meimaaibeurt niet nodig is.

Een ongemaaide, volledig begroeide watergang bij Cieten.

foto: Paul Hendriks

Sinusbeheer. Links is de vegetatie recent gemaaid en afgevoerd. In het centrum staat een eerder gemaaid pad volop in bloei en rechts biedt een ongemaaide, overstaande vegetatie ongewervelden een schuilplaats en voortplantingshabitat.

foto: Antonie Stip

foto: Antonie Stip

De wegberm en het spoortalud nabij Haarlem zijn beide geklepeld. Samenwerking tussen ProRail en de gemeente kan hier leiden tot een impuls voor ecologisch beheer.